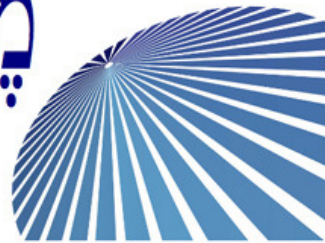

מרחבים

כתב עת אינטראקטיבי
למחשבה פסיכואנליטית

ויניקוט המפרש

מתוך "משחק השרבוטים (SQUIGGLE GAME) כמחרוזת של משמעות"
(לקראת פרסום)
© נעמה בר-שדה¹, 2012

ויניקוט התנהל בפגישות עם מטופליו כלולין וירטואוז. הוא היה אמן הפרדוקסאליות התיאורטית: בהקשר למרחב הפוטנציאלי אמר "זהו הפרדוקס שאני מקבל ואיני מנסה ליישבו" (1, עמ' 125); על המושקעות האימהית הראשונית "ככל שנוכחותה של האם מותאמת לצרכיו של התינוק, כך היא פחות מורגשת"; ועל הנטייה האנטי חברתית "המעשה האנטי חברתי...מבטא תקווה וקריאה לתיקון" ועוד (2, עמ' 16). בנוסף היה אמן הגמישות המעשית עד כדי פרדוקסאליות. הוא נע מזהירות שהתבטאה בשתיקות ארוכות והמתנה ממושכת לרגע ההולם לפירוש, וללא מורא אל פירושים ישירים או שאלות נוקבות הנוגעות ברגע החסך, ובחלומות מאיימים וטורדנים. הוא טען, כי כדי שהטכניקה תהיה בעלת ערך, עליה להיות מותאמת למקרה הפרטי "אני מסתגל במידה מסוימת לציפיות של היחידים בהתחלה. זה בלתי אנושי שלא לנהוג כך" (3, עמ' 166).

משחק השרבוטים עברו היה אמצעי אבחוני אך גם טיפולי, אשר התנהל עבור הילד בסביבה טובה-דיה. כיוון שהשתמש בו בעיקר לצורך התערבות חד-פעמית, הדבר השפיע

¹ פסיכולוגית קלינית בכירה מדריכה

הן על החשיבה שלו והן על הטכניקה, בהשוואה לשימוש בכלי בתוך תהליך טיפולי. המפגש נועד מבחינתו ללמידה ולהכרות של המטופל, והיה בו פחות מקום לפירוש ויותר מקום ללמידה מצד המטפל (4). הוא נטה להעיר הערות יותר מאשר לפרש. כיוון שנתקל לעיתים באכזבתם של מטופלים מן המפגש הראשון עם אנשי בריאות הנפש או עם מטפלים הסיק, כי מקור האכזבה נמצא באי השימוש בחומר שהמטופל הציג למטפל. הוא התריע, לפיכך, על הסכנה הטמונה בחומר חשוף ורגיש שלא נעשה בו עיבוד כלשהו. ויניקוט הבין כי המטופל, אשר רואה במטפל אובייקט סובייקטיבי ומאמין ביכולתו לעזור לו, מספק למטפל לעיתים קרובות את כל החומר הנדרש כדי שתתאפשר פרשנות עמוקה. העדר פרשנות במקרה זה, עלול לעורר חשד כאילו הוא לא מובן או לא רוצים להבין אותו (5). כתוצאה, המטופל לא ימשיך להגיע לטיפול ואף לא יפנה בהמשך לגורמים טיפוליים אחרים (6).

כידוע, גישתו למתן פירושים עברה תפנית בשנות ה-40 במהלך עבודתו כיועץ בהוסטלים, אליהם הורחקו ילדים מאימת ההפצצות בלונדון. מכאן ואילך הוא התייחס למקומו בצמד הטיפולי בענווה, אשר השפיעה על צמצום ניכר של מקומו בחדר ועל הרחבת המקום של המטופל כמי שיודע את התשובות (2) "יש חשיבות לאי ההבנה שלי את מה שעדיין אין ביכולתה לרמוז עליו. רק היא ידעה את התשובות, וכאשר תוכל להכיל את פשר פחדיה, היא תאפשר גם לי להבין" (7, עמ' 64)... "אם רק נמתין, יבוא המטופל ללא הכנה מתוך יצירתיות ובחדווה עצומה, והיום אני נהנה מן החדווה הזו יותר משנהניתי אז מן התחושה שאני פקח" (1, עמ' 106). ההקשבה מבחינתו מאפשרת יצירתיות, בעוד שהדיבור בולם אותה. לכן, מיעט לפרש והעדיף לחכות להתפתחות הטבעית של ההעברה המתאפשרת מתוך התפתחות האמון של המטופל בטכניקה הפסיכואנליטית ובמסגרת הטיפולית ו"כדי שיחסים יהיו ראויים לאמון, הכרחי שיהיו מונעים על ידי אהבת אם או אהבתה-שנאתה, או התייחסות האובייקט שלה ולא בידי תצורת תגובה" (1, עמ' 74).

האמון מתבטא גם בהנאה של הילד מן המשחק כפי שהדבר בא לידי ביטוי במשחק של פיגי בת ה-2:4 "ילד צריך לשחק בהנאה לפני שיהיה פירוש" (7, עמ' 30). הפירושים המאוחרים שלו מתמקדים יותר במגבלות ההבנה שלו (8) ובהגדרת מגבלות הידע של המטפל, אשר יש בהן כדי לעודד את המטופל ליטול חלק פעיל במשחק הפרשנות כדי להשלים את תהליך יצירת המשמעויות ולאפשר למטופל להגיע להבנה יצירתית של אישיותו האמיתית (העצמי) ו"לתקן" בדרך זו את חוויותיו המוקדמות.

מרחבים – כתב עת של האגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית

משמע הפירוש בעיניו לא מייצר את התוצאה, אלא עוזר לילד לגלות את אשר נמצא כבר בתוכו. כשהוא נמנע ממתן פרושים הוא מאפשר למספר משמעויות להתקיים זו לצד זו, מבלי שהוא ממסר את התקשורת ואת והגישה לסימבוליזציה ספציפית אחת (9,5).

כמי שראה בפירוש כלי אשר עוזר לגילוי העצמי של הילד ולמה שכבר נמצא בתוכו ולא אמצעי שיוצר את התוצאה, הוא הקפיד לקחת את הרמזים מן הילד ולא להשליך פרשנויות מעולמו. כך למשל, למרות שהיו לו מחשבות אודות משמעות הטלפון השחור שצייר מילטון (9), הוא לא שיתף בכך את הילד, ואפשר לחומר העשיר להתפתח בביטחון, עד שמילטון יכול היה להשתמש באמון בוויניקוט ובמסגרת המקצועית, על מנת להגיע להקלה מהפחד מפני חלום קשה שחלם בגיל שלוש.

הפירוש לכשעצמו אינו טיפולי בעיניו אלא יכול להקל על התהליך הטיפולי ועל החוויות המפחידות של הילד, כאשר תמיכת האגו של המטפל מאפשרת לילד להטמיע חוויות מפתח. בהיותו יקר-ערך ומשמעותי, הוא שמר את הפירוש לרגעים ייחודיים בלבד. כשבכל זאת בחר לפרש, ויניקוט בא מתוך עמדה שהפרשנות משולה לטיפול האימהי המאפשר גדילה אישית, כל עוד היא מתקיימת בתנאים של הקשבה לאותות המטופל, אשר יאפשרו את הפרוש ההולם (10).

בעבודת הפירוש, הוא נצר בתוכו ידיעה עמוקה, שהמטופל מייצר את החומר במיוחד עבור הפירוש. בכך הוא שאב ביטחון, שבסופו של דבר הפירוש חיוני ושאי-פרוש משמעו, כאמור, שהמטופל עלול להאמין, שאף אחד לא מבין אותו ולא רוצה להבינו (6).

עם עמדה כה מורכבת כלפי מקומו של הפירוש, ויניקוט חתר לנקודת איזון מאוד עדינה בין העדר פרשנות הנחוות כהתעלמות ונטישה או למיעוט פרשנות לבין פרשנות יתר, לה קרא "פרשנות פראית", הנחוות כחודרנות ותוקפנות, או להבנה של חיוניות הפירוש.

במלאכת איזון זו, הוא הפנה קשב רב למטופל וכוון לעיתוי הנכון אותו פענח, למשל, כשהופיע פן של חזרתיות ספונטנית שלא מצביעה על פרסברציה עם היבט אורגאני, נוקשה, משעמם, מייגע ותוקע (11). לחלופין הוא חכה לחשיפה של התימה העיקרית של הילד, כדי שיוכל להתמקד על המאפיין העיקרי שעלה במפגש (9), למרות שהדבר העיקרי בעיניו היה "לא כל כך הדיבור שלי אלא העובדה שהילד הגיע למשהו" (9, עמ' 69).

במקרים אחרים הוא השתמש ברמז של הנאת הילד מן המשחק כאות לבשלותו לשלב הפירוש כי "ילד בגיל כזה אינו מסוגל להפיק משמעות ממשחק, אלא אם בראש ובראשונה משחקים בו ונהנים ממנו. ככלל על האנליטיקאי לאפשר הנאה לפני שישתמש בתוכן

מרחבים – כתב עת של האגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית

המשחק לצרכי פרשנות" (7, עמ' 187). לפעמים הוא את הרגע שאם יוחמץ תאבד התקווה, כמו כאשר חלה תפנית במשחק השרבוטים של מולי בת ה-8, ילדה כהת עור שאומצה על ידי משפחה בהירת עור "הייתי חייב להיות מהיר מאוד לנצל תקשורת בלתי צפויה זו, כיוון שנראה היה שלמולי לא היו אלא תקוות קלושות ביותר שתובן, ובוודאי שעם הידע המודע שלה, לא היה לה שמץ של מושג מה היא אמרה והדגימה לי" (12, עמ' 282), ויש פעמים שהוא המתין להבנה המדויקת שלו כמו במקרה של פטריק בן ה-11, אשר צייר ציור של תינוק בן 18 ח' קופץ למעלה ולמטה על מזרון וצורח. ויניקוט חש שציור זה בא מעומק הלא מודע של פאטריק וכי הוא הציור המשמעותי ביותר ברצף, מה גם שהיה חלק מחלום. אולם כיוון שלא הבין את משמעותו, העדיף להמתין עם הפרוש במשך שלוש פגישות, עד שהתבהרה לו המשמעות המדויקת של הציור (13). בעיתוי אחר הוא השתמש בציור עצמו כבפירוש. כך כשוניקוט רצה לדבר אודות העיסוק של הסטה בת ה-16 בדואליות, הוא צייר ילד וילדה יחד. הסטה הגיבה ב"טוב מאוד" וקראה לציור "טנגו" (9, עמ' 184).

ככל שהוא השתמש בפירוש, הוא תמיד היה נכון לסגת ללא תנאי נוכח כל התנגדות של הילד, כדי להישאר בתחום המשחק ולא לעבור לתחום הכפייה. הוא יצא מנקודת הנחה שטעה בעיתוי, או באופן ההמללה.

הוא הביע תקווה שהילד יכול לחוש שיש לו מקום לדחות את הפרשנות שלו (9) והציע להיזהר מפרשנויות סטריאוטיפיות דוגמת נחש כסמל פאלי, אשר יכול להיות לפעמים דווקא סמל לעצמי כאובייקט ראשון שלם (9), או להוות מקור לסיפוק צרכים וכך, כש L. (אליזה) בת ה-7:6 ציירה נחש, ויניקוט הציע לה להקיף אותו בצלחת, כדי שיוכלו לאכול ארוחת צהריים (5).

עדיין, הוא היה ישיר ויוזם בהקשרים ובשלבם מסוימים, כדי שיוכל לקדם את מטרת ההתייעצות. ניתן להניח שבימינו היו מדברים על ההתייעצות הטיפולית שלו במונחים של התערבות קצרת מועד. ויניקוט יצא מנקודת הנחה שבמקרים רבים מה שלא יעשה במהלך אותה פגישת התייעצות לא ייעשה בכלל, וכי עזרה קלה אשר תינתן לילד יכולה להביא לשיפור ביחסים בבית (5). כשם שראה בתצפית בקליניקה כלי טיפולי התורם לבריאות הנפשית של הילד, בכך שהוא מאפשר לתינוק לנסות כל אשר מתאוה (14), כך הוא ראה

מרחבים – כתב עת של האגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית

במשחק השרבוטים כלי בעל כוחות מרפא רבי עצמה, מעצם חוויית התקשורת והקשר כמו גם הנגיעה ברגעי החסך. גישה זו השפיעה גם על עמדתו ביחס לפירוש. כאשר להתייעצות הטיפולית לא הייתה השפעה על הילד, הוא ייחס זאת לבעיה משפחתית שהילד לכוד בתוכה ומציג סימפטומטולוגיה שנראית כשייכת לו, למרות שהיא שייכת למשפחה (9).

ספרות:

1. ויניקוט, ד.ו. (1971). משחק ומציאות. הוצאת עם עובד (1996), תל-אביב.
2. ויניקוט, ד.ו. (2009). עצמי אמיתי, עצמי כוזב. עם עובד, תל-אביב.
3. Winnicott, D.W. (1962). The Aims of Psycho-Analytical Treatment. In: The Maturation Process and the Facilitating Environment (1965). London: The Hogarth Press & The Institute of Psycho-Analysis. בתוך: פיליפס, א. (1988). ויניקוט. הוצאת דביר, תל-אביב.
4. Abram, J. (1996). The Language of Winnicott. A Dictionary of Winnicott's Use of Words, London: Karnac Books.
5. Winnicott, D.W. (1964+1968). Squiggle Game. In: Psycho-Analytic Explorations (ed. C. Winnicott, C. Bollas, M. Davis, & R. Shepherd). London: Karnac Books (2010). (Originally published in 1989).
6. Winnicott, D.W. (1965). The Value of the Therapeutic Consultation. In: Psycho-Analytic Explorations (ed. C. Winnicott, C. Bollas, M. Davis, & R. Shepherd) London: Karnac Books (2010). (Originally published in 1989).

מרחבים – כתב עת של האגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית

7. ויניקוט, ד.ו. (1999). הילדה פיגי. דו"ח על טיפול פסיכואנליטי בילדה קטנה. דביר, ת"א (1977).
8. Winnicott, D.W. (1968) The Use of an Object and Relations Through Identifications. In: Psycho-Analytic Explorations (ed. C. Winnicott, C. Bollas, M. Davis, & R. Shepherd) London: Karnac Books (2010). (Originally published in 1989).
9. Winnicott, D.W. (1971). Therapeutic Consultation in Child Psychiatry. The International Psycho-analytical Library, 87, London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-analysis.
10. פיליפס, א. (1988). ויניקוט. הוצאת דביר, תל-אביב.
11. בר-שדה, נ. (2003), תהליך העיבוד בפסיכותרפיה עם ילדים. www.hebpsy.co.il/articles.asp?t=0&id=217
12. Winnicott, D.W. (1968). Two Further Clinical Examples. In: Psycho-Analytic Explorations (ed. C. Winnicott, C. Bollas, M. Davis, & R. Shepherd) London: Karnac Books (2010). (Originally published in 1989).
13. Winnicott, D.W. (1965). A Child Psychiatry Case Illustrating Delayed reaction to Loss. In: Psycho-Analytic Explorations (ed. C. Winnicott, C. Bollas, M. Davis, & R. Shepherd) London: Karnac Books (2010). (Originally published in 1989).
14. Winnicott, D.W. (1941). The observation of infants in a set situation. Int. J. Psychoanal., 22:229-249.